

**Een archeologisch inventariserend
veldonderzoek door middel van een
proefsleuf (IVO-P) aan de Bloemsingel te
Groningen (Gr)**

J.Y. Huis in 't Veld

ARC-Rapporten 2010-234

Groningen
2010
ISSN 1574-6887

Colofon

Een archeologisch inventariserend veldonderzoek door middel van een proefsleuf (IVO-P) aan de Bloemsingel te Groningen (Gr)

ARC-Rapporten 2010-234
ARC-Projectcode 2010/134

Tekst

J.Y. Huis in 't Veld

Fotografie

J.Y. Huis in 't Veld

Afbeeldingen

B. Schomaker

Redactie

N. van Malssen

Status

definitieve versie

Autorisatie — M.J.M. de Wit

Beheer en plaats van documentatie

Archaeological Research & Consultancy

Uitgegeven door

ARC bv

Postbus 41018

9701 CA Groningen

ISSN 1574-6887

Groningen, 2010

Een recente lijst van de ARC-Rapporten is te vinden op www.arcbv.nl

Projectgegevens

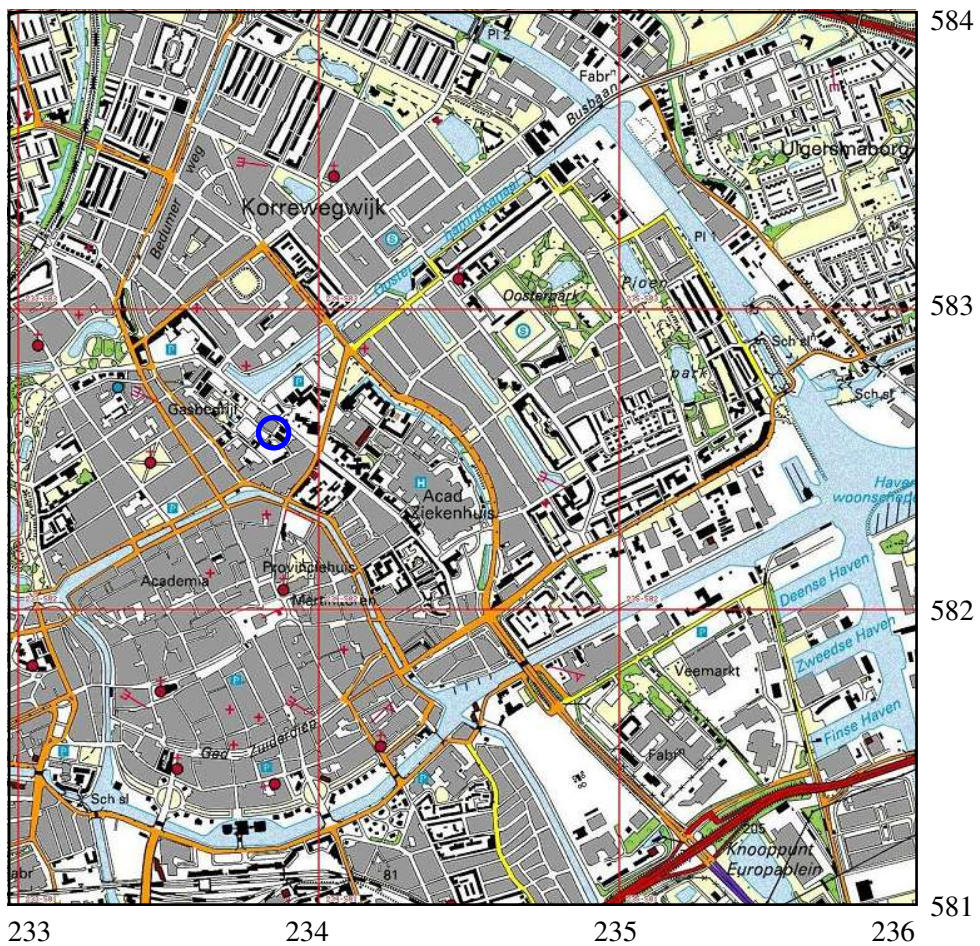
Projectnaam	Bloemsingel, inrit parkeerkelder
Projectcode	2010/134
CIS-code	39584
Status	Definitief (22 oktober 2010)
Projectleider	J.Y. Huis in 't Veld
Contact	06-46035754, jasper@arcbv.nl
Opdrachtgever	Gemeente Groningen, G. Kortekaas
Contact	050-3678230, g.kortekaas@roez.groningen.nl
Bevoegd gezag	Gemeente Groningen, G. Kortekaas
Contact	050-3678230, g.kortekaas@roez.groningen.nl

Locatiegegevens

Toponiem	Bloemsingel
Plaats	Groningen
Gemeente	Groningen
Provincie	Groningen
Kaartblad	7D
RD-coördinaten	NW: 233.821/582.601 NO: 233.842/582.591 ZO: 233.836/582.585 ZW: 233.817/582.595
Oppervlakte	200 m ²

Beschrijving onderzoekslocatie

Geologie	Oostflank van keileemrug (Hondsrug)
Geomorfologie	Dekzand, afgedekt door kleiafzettingen
Bodem	Recent (saneringsput)
Historische situatie	De onderzoekslocatie maakt deel uit van het voormalige gasfabriekterrein. In de afgelopen jaren is dit grootschalig gesaneerd en opnieuw bouwrijp gemaakt in het kader van het Ciboga-project van de Gemeente Groningen. Als onderdeel hiervan is een ondergrondse parkeergarage op het terrein aangelegd.
Archeologische verwachting	Een groot deel van het bodemarchief is vermoedelijk al als gevolg van bouw- en saneringswerkzaamheden verdwenen. Ter plekke van de onderzoekslocatie zijn de dieper gelegen kleilagen, alsmede het dekzand niet door deze werkzaamheden aangetast. Op het dekzandniveau bestaat de kans op sporen en vondsten uit de steentijden.

Afbeelding 1. Topografische kaart van de onderzoekslocatie (omcirkeld) en omgeving, voorzien van RD-coördinaten. Bron: Topografische Dienst Nederland.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding voor het onderzoek

In opdracht van drs. G. Kortekaas van de gemeente Groningen heeft Archaeological Research & Consultancy (ARC bv) een inventariserend veldonderzoek door middel van een proefsleuf (IVO-P) uitgevoerd aan de Bloemsingel te Groningen (afb. 1). De aanleiding voor dit onderzoek is het plan om een nieuwe inrit naar de ondergrondse parkeergarage Boterdiep aan te leggen. Het grondverzet dat hiermee gepaard gaat, zou eventuele archeologische resten ernstig verstoren. Het onderzoek is uitgevoerd op 22 februari 2010. De projectleiding was in handen van drs. J.Y. Huis in 't Veld, de veldtechniek werd verzorgd door M. Bannink MA. De graafmachine werd door de firma van der Wiel uit Drachten geleverd, met als machinist W. van den Burg. Het onderzoek is uitgevoerd conform de eisen die gesteld worden in de Kwaliteitsnorm voor de Nederlandse Archeologie (KNA versie 3.1)¹ en de richtlijnen van de Gemeente Groningen.

1.2 Ligging van de onderzoekslocatie

De onderzoeklocatie ligt aan de noordoostkant van de stad Groningen, op de oostflank van Hondsrug (afb. 1). Op deze keileemrug werd tijdens het Laat-Pleistoceen zand afgezet. Dit zandpakket raakte als gevolg van de stijgende zeespiegel in de loop van de tijd door een dikke laag klei afgedekt. De locatie ligt aan de zuidoostkant van het voormalige gasfabriekterrein (afb. 2). Het maakt intussen deel uit van het Ciboga-terrein, waar al enkele jaren gewerkt wordt aan de nieuwe inrichting van het gebied ten oosten van het Boterdiep.

1.3 Doel van het onderzoek

Het doel van het onderzoek was het vaststellen van de inhoudelijke en fysieke kwaliteit van de locatie (aard, ouderdom, omvang, gaafheid, conservering) om daarmee de archeologische verwachting te toetsen. De nadruk lag hierbij op de sporen die zich op het dekzand bevonden. In het Programma van Eisen (PvE), dat is opgesteld door J.Y. Huis in 't Veld (ARC bv), staan de volgende onderzoeksvragen geformuleerd:

- 1 *Zijn er sporen/vondsten aanwezig op het dekzand?*
- 2 *Wat is de fysieke en inhoudelijke kwaliteit van deze sporen/vondsten?*

Een selectiebesluit omtrend eventuele fysieke bescherming van de locatie was niet aan de orde. De bouwvergunning voor de inrit was reeds goedgekeurd. Na het IVO-P moest ter plekke worden besloten of het noodzakelijk was om verder op te graven of niet. Deze beslissing is genomen door drs. G. Kortekaas.

¹De inhoud van de KNA kan worden geraadpleegd op www.sikb.nl.

1.4 Onderzoeksgeschiedenis

Op het Ciboga-terrein zijn verschillende archeologische waarnemingen verricht (Cleveringa et al. 2002, Kortekaas 2002a). Op het terrein van de oude gasfabriek was de bodem echter dermate vervuild en vergraven dat hiervan weinig archeologische gegevens voorhanden zijn. Wel is duidelijk dat het dekzand in oostelijke richting afloopt. Bij een opgraving tussen het Boterdiep en Langestraat bleek de top van het zand op ongeveer 1 m –NAP te liggen.² Bij een onderzoek aan de noordzijde van de Bloemsingel op het Bodenterrein lag het dekzand op ongeveer 2,6 m –NAP.³ Het dekzand was hier verspoeld en er zijn geen archeologische vondsten gedaan.

Op basis van onderzoek in de stadswijk Oosterpoort en op het terrein van het Universitair Medisch Centrum Groningen (UMCG) is duidelijk dat er op het dekzand, tussen 2 m –NAP en 2,5 m –NAP, een kans op goed geconserveerde sporen en vondsten uit steentijd bestaat (Kortekaas 1987, Kortekaas 2002b). Het dekzandniveau op deze dieptes raakte vanaf het einde van het Laat-Neolithicum met klei bedekt; de sporen uit het Midden- en Laat-Neolithicum zijn hierdoor goed geconserveerd. Op hoger gelegen dekzand zijn de sporen vaak uitgelooft en daardoor slecht of niet meer zichtbaar. Bij het onderzoek bij het UMCG, ook op de oostflank van de Hondsrug, circa 600 m zuidoostelijk van de huidige locatie, zijn ploegkrassen, kuilen, vuursteen werktuigen en aardewerkfragmenten uit het Midden-Neolithicum aangetroffen.

Een groot deel van het gasfabriekterrein is tot en met het dekzand afgegraven in verband met de sanering van de bodem. Ter plekke van de nieuwe inrit aan de Bloemsingel was echter minder diep gesaneerd, vermoedelijk tot net boven het dekzand.⁴

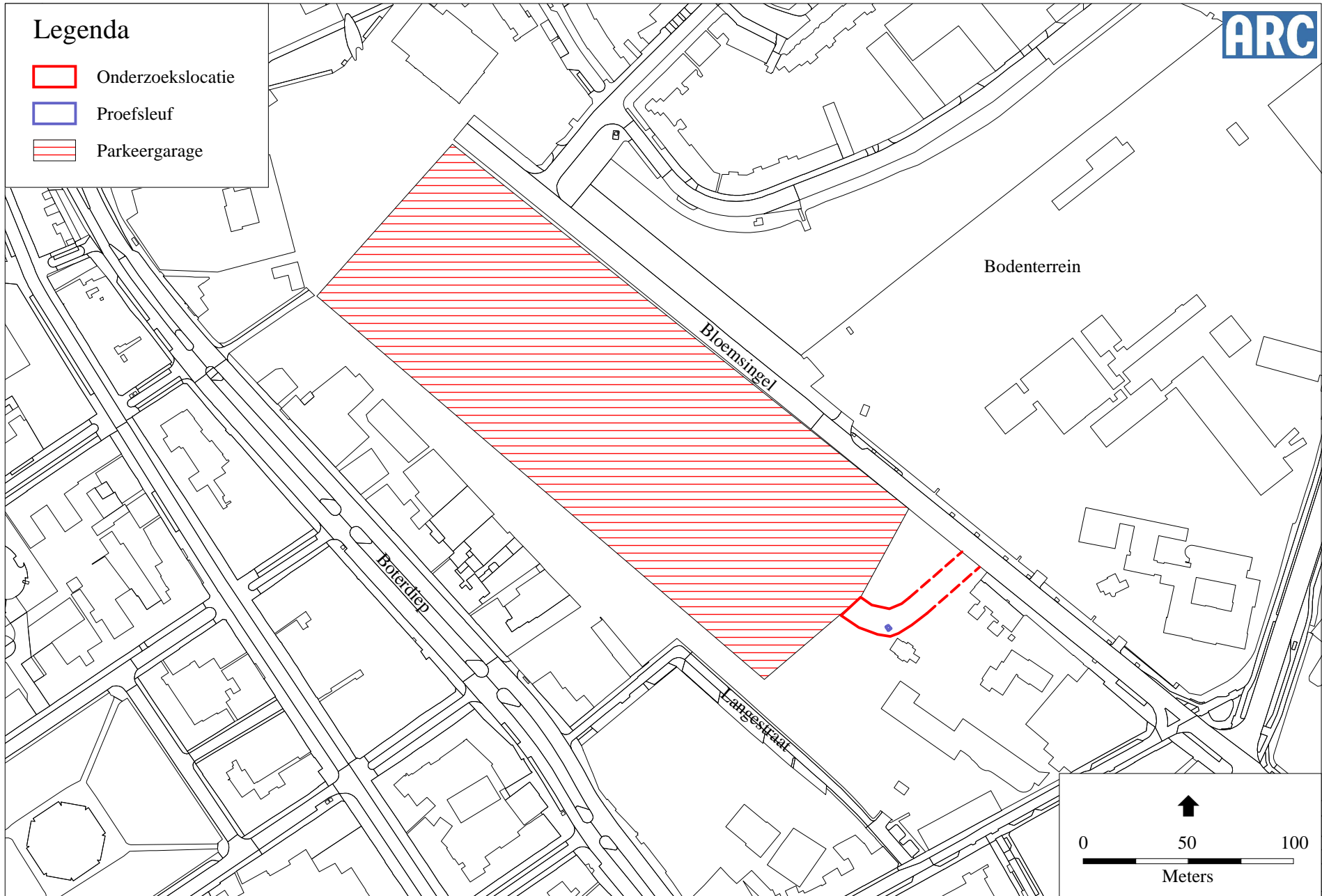
1.5 Werkwijze

Binnen het geplande tracé van de inrit (onderzoekslocatie) is één werkput aangelegd met een omvang van 1,5×2 m (afb. 2). Er is één vlak op de top van het dekzand aangelegd. Het vlak is handmatig geschaafd, getekend (schaal 1:20), gewaterpast en gefotografeerd. De veldtekening is ingekleurd. Behalve het horizontale vlak zijn ook van het zuidprofiel foto's genomen. Wegens instortingsgevaar van de putwanden is er geen veldtekening van het profiel gemaakt. Als gevolg van (grond-)wateroverlast konden de aangetroffen grondsporen niet gecoupeerd worden.

²Nog niet gepubliceerde opgraving van de Gemeente Groningen.

³Huis in 't Veld, J.Y., 2010: *Een archeologisch inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven (IVO-P) en een archeologische begeleiding, protocol opgraven op het Bodenterrein te Groningen, (Gr)*, Groningen (ARC-rapport 2010-232).

⁴Vriendelijke mededeling van L. Gruppen, Envisio Ingenieursbureau, Drachten.

Afbeelding 2. Kaart met het onderzoekslocatie en werkput.

Afbeelding 3. Foto van het onderste deel van het zuidprofiel.

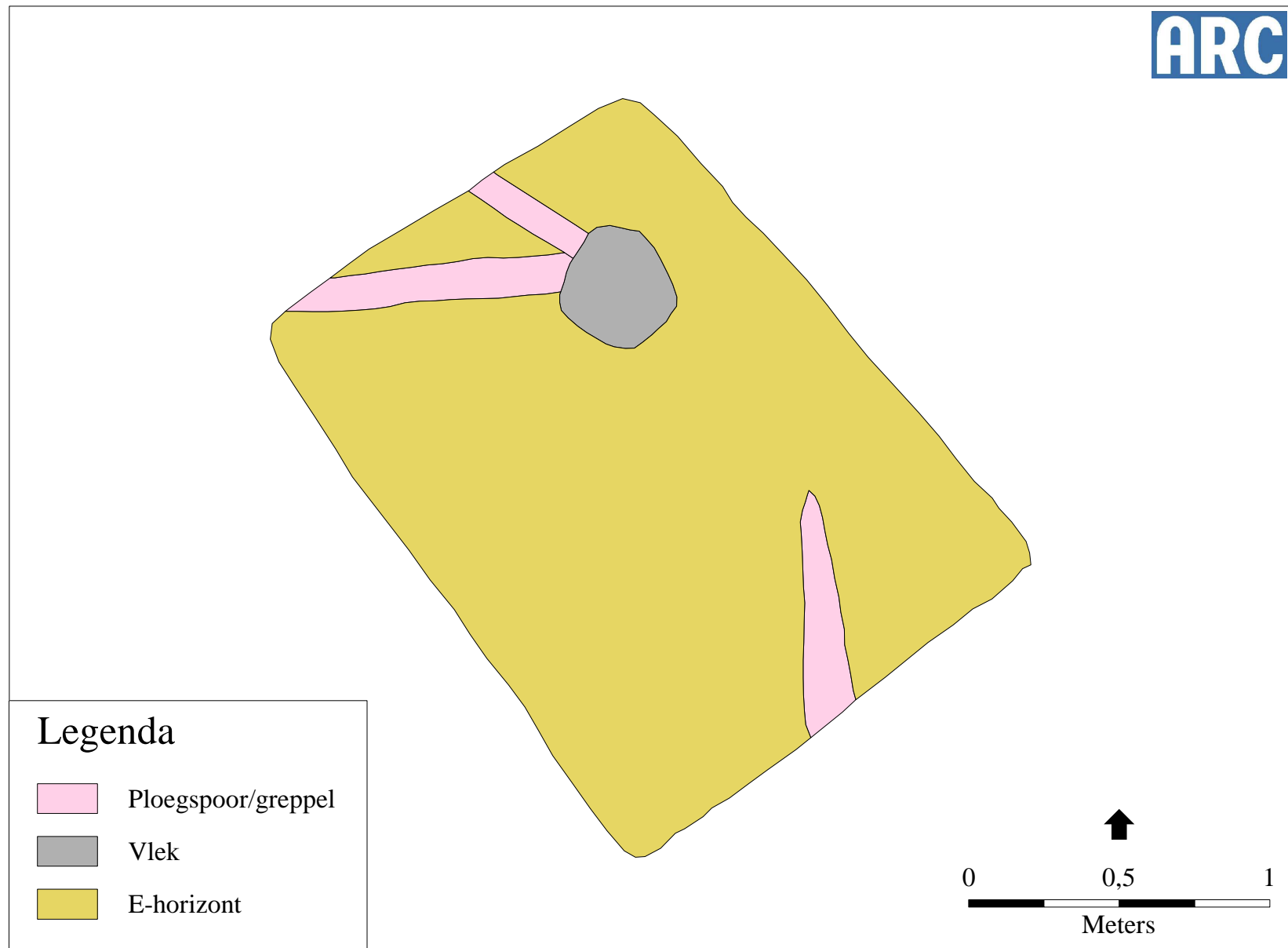
2 Resultaten

2.1 Bodemopbouw

De top van het dekzand lag ter plekke van werkput 1 op circa 2,05 m –NAP, 3 m –mv. Het bodemprofiel van het dekzand is intact bewaard gebleven, onder een dunne A-horizont (4 cm) bevindt zich een bleekgrijze E-horizont. Op dit niveau tekenden zich enkele sporen af (zie paragraaf 2.2). Het dekzand is door een dik kleipakket afgedekt, waarvan de onderste 50 cm bewaard is gebleven. In oostelijke richting lijkt de versterking als gevolg van de saneringswerkzaamheden dieper te hebben gereikt. De klei was sterk humeus en vertoonde een zekere mate van gelaagdheid (afb. 3). De rest van het oorspronkelijke bodemprofiel was verdwenen als gevolg van de bodemsanering. De teruggestorte grond bestond uit puinrijke klei en zand.

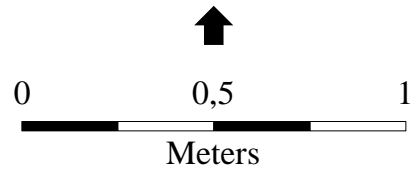
2.2 Sporen, structuren en vondsten

Op het niveau van vlak 1 (top van dekzand, E-horizont) tekenden zich een grijs gekleurde vlek en drie smalle (10 cm breed) lineaire sporen af (afb. 4). De vaag zichtbare sporen waren lichtgrijs van kleur en hadden alle een eigen oriëntatie: noordzuid, oostwest en zuidoost-noordwest. Hoewel de aard van de lineaire sporen niet met zekerheid kon worden vastgesteld maakten ze geen natuurlijke indruk. Vermoedelijk zijn het greppels of ploegsporen. Gezien de diepte waarop deze sporen liggen, circa 2 m –NAP, dateren ze waarschijnlijk uit het Neolithicum. Er zijn geen archeologische vondsten gedaan.

Legenda

- Ploegspoor/greppel
- Vlek
- E-horizont

Afbeelding 4. Sporenkaart.

3 Conclusies

Op basis van de resultaten van het onderzoek kunnen de onderzoeksvragen als volgt worden beantwoord:

1 *Zijn er sporen/vondsten aanwezig op het dekzand?*

Er zijn enkele grondsporen aangetroffen op de top van het intacte dekzand. De sporen waren echter zeer slecht zichtbaar. Dit, samen met de lastige waarnemingsomstandigheden (wateroverlast), zorgde ervoor dat de aard van de sporen niet met zekerheid vastgesteld kon worden. De lineaire sporen lijken echter antropogeen te zijn: greppels of ploegsporen.

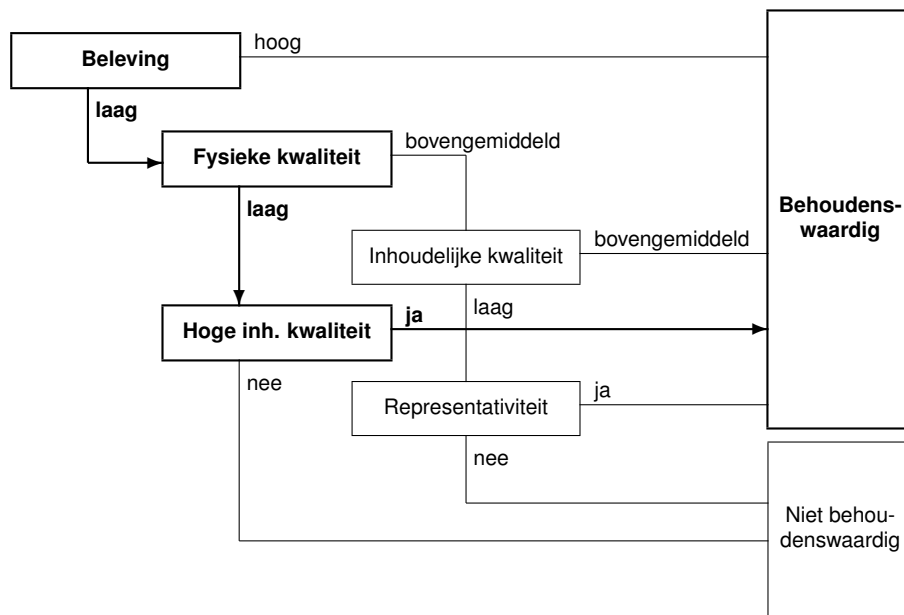
2 *Wat is de fysieke en inhoudelijke kwaliteit van deze sporen/vondsten?*

De sporen waren slecht zichtbaar. De top van het dekzand lag op circa 2 m –NAP, op de ‘bovengrens’ van de potentiële steentijdzone (zie paragraaf 1.4). Vermoedelijk is deze relatief hoge ligging van invloed geweest op de vervaging van de grondsporen. De hoge grondwaterstand ten tijde van het onderzoek was hier overigens mede debet aan. Er zijn geen vondsten geborgen.

4 Waardering volgens KNA 3.1

Hieronder wordt de waardering gegeven van de resultaten volgens de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie, versie 3.1. De waardering bestaat uit een scoretabel met uitleg en een beslissingsdiagram. In de scoretabel worden de resultaten van het onderzoek van een gewicht voorzien (mogelijke scores: 1 t/m 3). Een laag getal representeert een lage waarde en een hoog getal een hoge waarde. In het beslissingsdiagram wordt op basis van de scores in de tabel bepaald of het object behoudenswaardig is. De behoudenswaardigheid van de vindplaats is het leidende criterium voor het bepalen van de noodzaak voor vervolgonderzoek. Een korte uitwerking van de criteria waarmee in de scoretabel rekening is te vinden bijlage 2. Voor een volledige beschrijving van de normen en regels volgens welke deze waardering tot stand is gekomen, wordt verwezen naar de website van SIKB (www.sikb.nl), waar de documentatie voor deze waardering is te vinden onder 'Archeologie, KNA 3.1, H3 Inventariserend veldonderzoek, Waarderen (VS07)'.

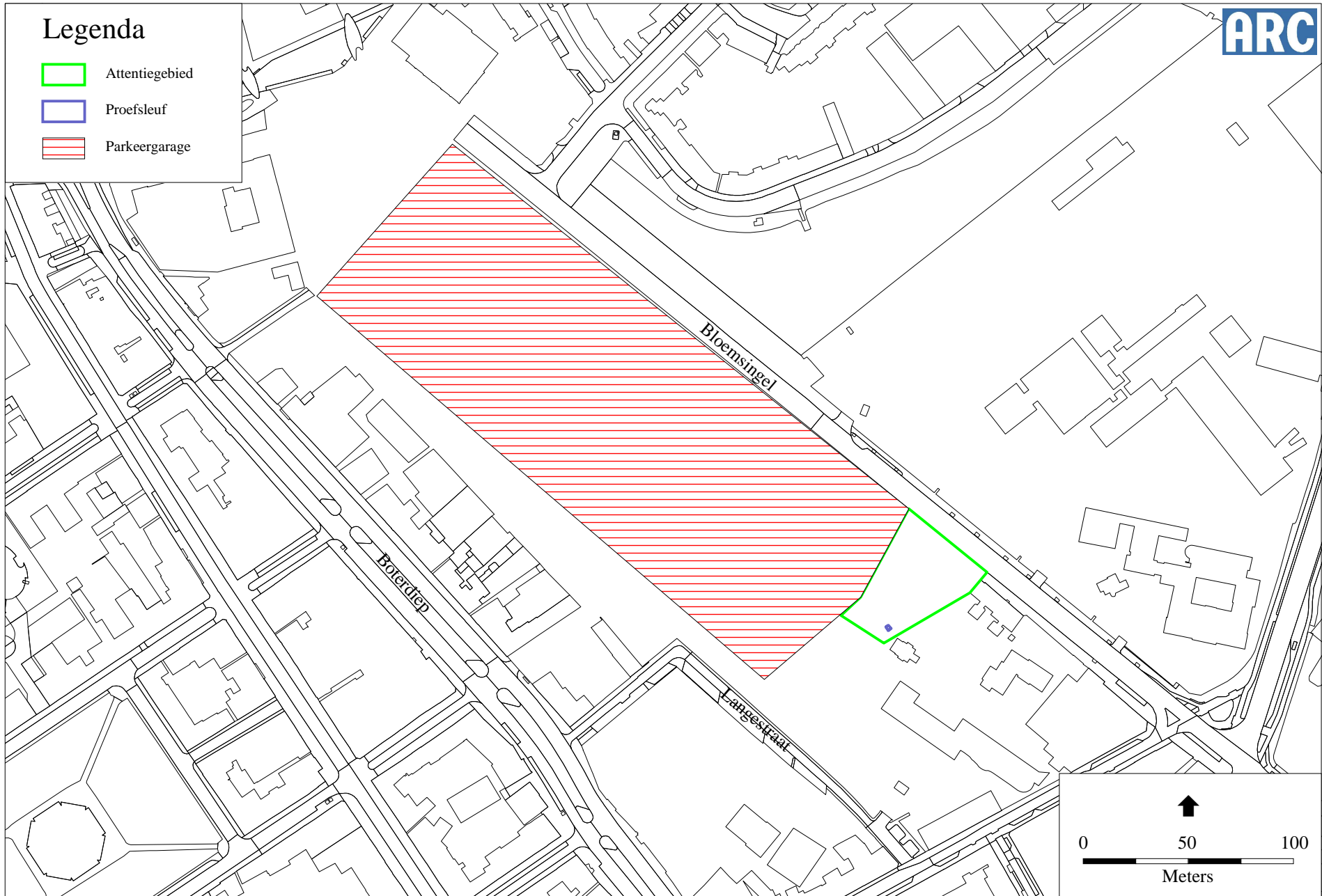
<i>Beleving</i>		opmerkingen
schoonheid	–	
herinneringswaarde	–	
<i>Fysieke kwaliteit</i>	score	opmerkingen
gaafheid	2	Er is een aantal greppels of ploegsporen aangetroffen.
conservering	2	De sporen waren slecht zichtbaar, maar wel door een, nog voor een deel aanwezig, kleipakket afgedekt.
<i>Inhoudelijke kwaliteit</i>	score	opmerkingen
zeldzaamheid	3	Grondsporen uit het Neolithicum zijn zeldzaam.
informatiewaarde	3	Op de oostflank van de Hondsrug zijn binnen de gemeente Groningen meerdere neolithische vindplaatsen opgegraven.
ensemblewaarde	1	Het dekzand afdekkende kleipakket is grotendeels vergraven.
representativiteit	–	

5 Aanbeveling

Op basis van het IVO-P wordt de onderzoekslocatie als behoudenswaardig aangeduid. Dit geldt voor het dekzandniveau gelegen tussen de aangelegde werkput en de Bloemsingel, ten zuidoosten van de parkeerkelder (attentiegebied, zie afb. 5). Het dekzand ligt hier tussen 2 m –NAP (werkput) en 2,5 m –NAP (Bloemsingel). Ten noorden van de Bloemsingel lijkt het dekzand verspoeld te zijn en ligt de top dieper dan 2,5 m –NAP, de ondergrens van de potentiële steentijdzone.⁵ Het uitgraven van de inrit voor de parkeergarage diende derhalve vooraf gegaan te worden door een definitieve archeologische opgraving. Intussen heeft de Gemeente Groningen echter besloten, op grond van planmatige overwegingen, de inrit van de parkeergarage op een andere plek langs de Bloemsingel aan te leggen. Van een definitieve opgraving ter plekke van de onderzoekslocatie kon dus worden afgezien. Echter, ook voor toekomstige grondwerkzaamheden binnen het attentiegebied wordt nader archeologisch onderzoek aanbevolen.

⁵Huis in 't Veld, J.Y., 2010: *Een archeologisch inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven (IVO-P) en een archeologische begeleiding, protocol opgraven op het Bodenterrein te Groningen, (Gr)*, Groningen (ARC-rapport 2010-232).

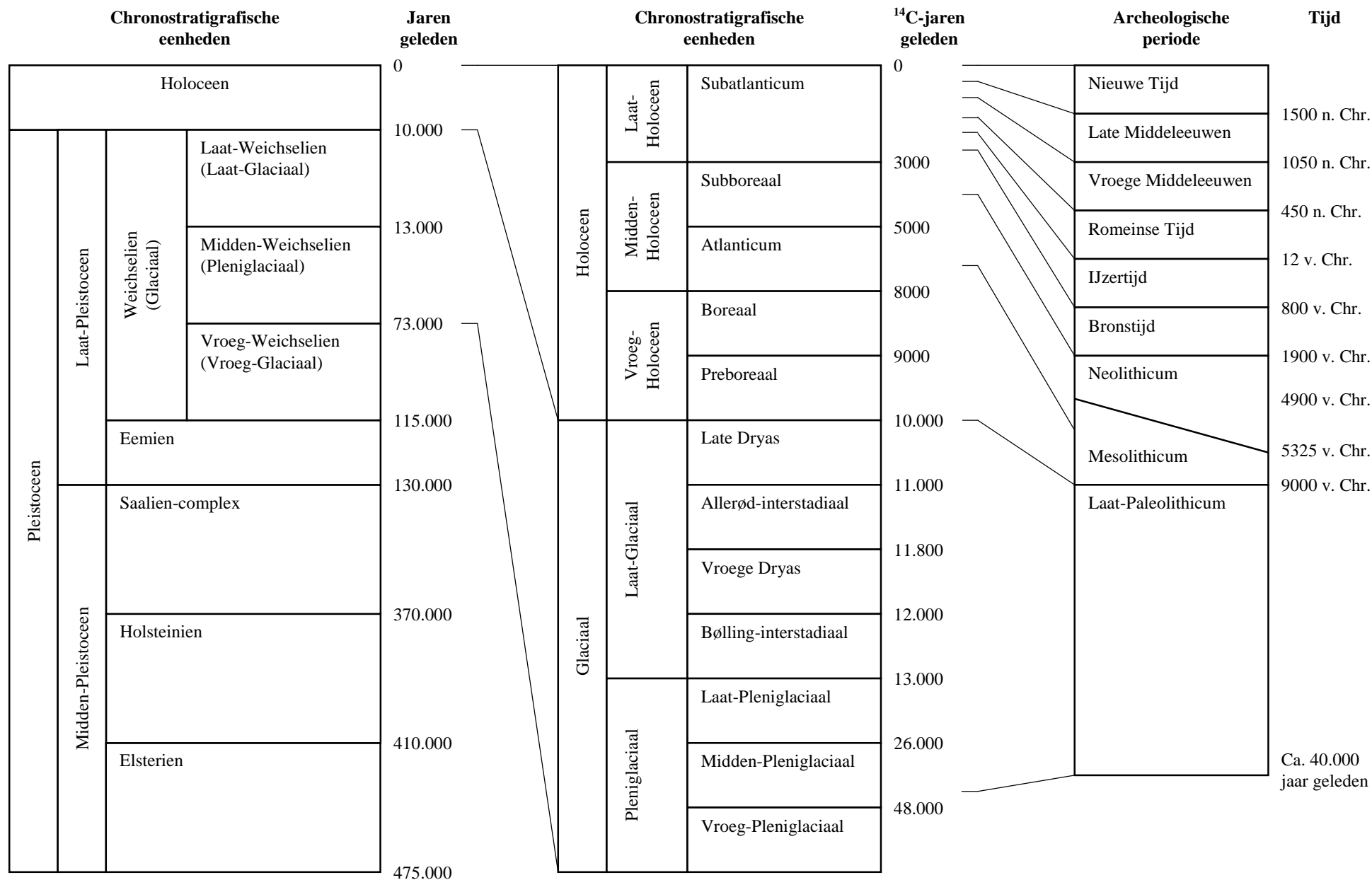
Afbeelding 5. Kaart met het attentiegebied en proefsleuf.

6 Samenvatting

Ter plekke van een geplande inrit voor een parkeergarage moest het onder een, grotendeels vergraven, kleipakket gelegen dekzandniveau onderzocht worden door middel van een archeologisch inventariserend veldonderzoek. Binnen de grens van de aangelegde werkput zijn enkele sporen waargenomen, vermoedelijk neolithische greppels of ploegsporen. De vindplaats is op basis hiervan als behoudenswaardig aangemerkt.

Literatuur

- Berendsen, H.J.A., 2004. *De vorming van het land*. Assen (Fysische geografie van Nederland). 4e, geheel herziene druk.
- Brandt, R.W. et al. (red.), 1992. *ARCHIS. Archeologisch Basis Register, versie 1.0*. Amersfoort.
- Cleveringa, P. et al., 2002. Kold kleumm in stad? Een geologisch interessant fenomeen in een Groninger bouwput. *Hervonden Stad*, 2002, pp. 73–78.
- Kortekaas, G.L.G.A., 1987. Een laat-neolithisch akkercomplex in de Oosterpoortwijk te Groningen. *Groningse Volksalmanak*, pp. 109–124.
- Kortekaas, G.L.G.A., 2002a. Jeverweg zuidzijde, Eemspoort, opgraving. *Hervonden Stad 2002*, pp. 13–19.
- Kortekaas, G.L.G.A., 2002b. Oostersingel 61–63, opgraving. *Hervonden Stad 2002*, pp. 19–23.
- Mulder, E.F.J. de et al., 2003. *De ondergrond van Nederland*. Groningen/Houten.

Bijlage 1. Een overzicht van geologische (chronostratigrafische) en archeologische periodes. Door: A.J. Wullink. Gebaseerd op: Brandt et al. 1992; De Mulder et al. 2003; Berendsen 2004.

Bijlage 2 Waarderingscriteria conform KNA 3.1

<i>Beleving</i>		opmerkingen
schoonheid	–	zichtbaarheid vanaf het maaiveld als landschapselement; vorm en structuur; relatie met omgeving
herinneringswaarde	–	verbondenheid met feitelijk historische gebeurtenis; associatie met toegeschreven kwaliteit of betekenis
<i>Fysieke kwaliteit</i>		opmerkingen
gaafheid	1/2/3	aanwezigheid sporen; gaafheid sporen; ruimtelijke gaafheid; stratigrafie intact; mobilia in situ; ruimtelijke relatie tussen mobilia onderling; ruimtelijke relatie tussen mobilia en sporen; aanwezigheid antropogeen biochemisch residu; stabiliteit van de natuurlijke omgeving
conservering	1/2/3	conservering artefacten (metaal/overig) conservering organisch materiaal
<i>Inhoudelijke kwaliteit</i>		opmerkingen
zeldzaamheid	1/2/3	het aantal vergelijkbare monumenten (monumenttypen) van goede kwaliteit uit dezelfde periode binnen dezelfde archeoregio waarvan de aanwezigheid is vastgesteld; idem, op basis van een recente en specifieke verwachtingskaart
informatiewaarde	1/2/3	opgraving/onderzoek van vergelijkbare monumenten binnen dezelfde archeoregio (minder/meer dan 5 jaar geleden; volledig/partieel); recent en systematisch onderzoek in de betreffende archeoregio; recent en systematisch onderzoek van de betreffende archeologische periode; passen binnen vastgesteld onderzoeksprogramma van universitair instituut, RCE of anderen
ensemblewaarde	1/2/3	synchrone context: voorkomen van monumenten uit dezelfde periode binnen de micro-regio; diachrone context: voorkomen van monumenten uit opeenvolgende perioden binnen de micro-regio; landschappelijke context: fysisch- en historisch-geografische gaafheid van het contemporaine landschap; aanwezigheid van contemporaine organische sedimenten in de directe omgeving
representativiteit	–	kenmerken voor een bepaald gebied en/of periode; het aantal vergelijkbare monumenten van goede fysieke kwaliteit uit dezelfde periode binnen dezelfde archeoregio waarvan de aanwezigheid is vastgesteld en waarvan behoud is gegarandeerd; idem, op basis van een recente en specifieke verwachtingskaart